

ra tezi (bk. bibl.) bunların ilk örneklerinden birini teşkil eder. Bedriyye bint Sâlih b. Gadûn, *ed-Daħil fî tefsîri Ebi's-Su'ûd el-müsemmâ (bi-)İrşâdi'l-'akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kur'ânî'l-Kerîm* adıyla bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (1409/1989, Külliyyetü't-terbiye li'l-benât [Riyad]).

Türkiye'de çeşitli kütüphanelerde pek çok yazma nüshası bulunan tefsir (Brockelmann, *GAL*, II, 579-580; *Suppl.*, II, 651) ilk defa iki cilt (Kahire 1275), daha sonra Fahreddin er-Râzî'ye ait *Mefâtîhu'l-ğayb*'in kenarında sekiz cilt (İstanbul 1294, 1307, 1308; Kahire 1307, 1308, 1327), yine müstakil olarak beş cilt (Kahire 1327, 1347, 1372/1952; Riyad 1971, 1974) ve dokuz cilt (Beyrut, ts.) halinde basılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebüsuûd Efendi, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, Kahire 1372/1952, I, 3-4, 81, 107-108, 150; III, 263; IV, 131, 229, 278; Hısm Ali Çelebi, *el-İk-dü'l-manzûm fî zikri efâğil'r-Rûm* (Taşköprüzâde, *eş-Şekâ'ik* içinde), Beyrut 1395/1975, s. 444; Atâi, *Zeyli Şekâik*, s. 183-188; *Keşfü'z-zunûn*, I, 65; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 82; *Osmanlı Müellifleri*, I, 225-226; Serkis, *Mu'cem*, I, 315-316; Brockelmann, *GAL*, II, 579-580; *Suppl.*, II, 651; Abdullah Aydemir, *Büyük Türk Bilgini Şeyhülislâm Ebüsuûd Efendi ve Tefsirdeki Metodu*, Ankara 1981, s. 86-87, 89, 92, 259; M. Hüseyin ez-Zehabi, *et-Tefsir ve'l-müfessirûn*, Kahire 1405/1985, I, 326-333; İsmail Cerrahoğlu, "Ebu's-Suûd ve Tefsiri", *Diyanet Dergisi*, XIII/4, Ankara 1974, s. 195-203; Ziya Demir, *Osmanlı Müfessirleri ve Tefsir Çalışmaları: Kuruluşta X/XVI. Asrın Sonuna Kadar* (doktora tezi, 1994), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 137-147; Mehmet Emin Özavşar, "Ebüsuûd Efendi'nin Tefsirinde Rivayet Kullanımı", *Türk Kültüründe İz Burakan İskillipli Âlimler* (haz. Mevlüt Uyanık), Ankara 1998, s. 278-288.

SÜLEYMAN ATEŞ

İRŞÂDÜ'L-ERİB

(إرشاد الأريب)

Yâkût el-Hamevî'nin
(ö. 626/1229)

Arap ediplerinin biyografisine dair *Mu'cemü'l-üdebâ'* adlı eserinin diğer adı (bk. YÂKÛT el-HAMEVÎ).

İRŞÂDÜ'L-FUHÛL

(إرشاد الفحول)

Muhammed b. Ali eş-Şevkânî'nin
(ö. 1250/1834)
fıkıh usulüne dair eseri.

Tam adı *İrşâdü'l-fuhûl ilâ tahkiki'l-hak min 'ilmi'l-uşûl* olan eser 4 Muharrem 1231 (6 Aralık 1815) tarihinde tamamlanmıştır. Taklit karşıtı ve ictihad

yanlısı görüşleriyle tanınan Şevkânî'nin en önemli eserlerinden biri kabul edilen *İrşâdü'l-fuhûl* bir giriş, yedi bölüm (maksad) ve bir sonuçtan meydana gelmektedir. Bu bölümler fasıl, bahis ve mesele gibi adlarla alt başlıklara ayrılmıştır. Ancak bu sıralamaya her zaman uyulmadığı, bazan ana bölümlerden sonra bahis (mesele bk. "Sünnet" bölümü), bab ve fasıl şeklinde ayırım yapıldığı da görülmektedir (mesela bk. "Emir ve Nehiy" bahsi). Dört fasıldan meydana gelen girişte fıkıh usulünün ilimler, hüküm, dil prensipleri ve lafza ilişkin konular incelenmiştir. Ana bölümlerde sırasıyla Kur'an, sünnet, icmâ, emir - nehiy, umum - husus vb., kıyas ve istidlâl, ictihad, teâdül, tercih konuları, sonuç bölümünde ise hakkında delil bulunmayan konularda mubahlığın mı yoksa haramlığın mı asıl olduğu ve kendisine nimet verilen kişinin şükretmesinin gerekli olup olmadığı gibi hususlar ele alınmıştır.

Şevkânî, mezheplerden bağımsız ilmi kişiliğinin bir sonucu olarak bir konuyu incelerken ilgili görüşleri ve delillerini herhangi bir mezhep farkı gözetmeksizin nakleder, zaman zaman bazı görüşleri eleştirir, en sonunda da kendi görüşünü belirtir. Bu özelliğiyle karşılaştırmalı bir fıkıh usulü kitabı niteliği taşıyan *İrşâdü'l-fuhûl*'de sadece fıkıh ve fıkıh usulü değil aynı zamanda hadis, kelâm ve Arap dili âlimlerinin görüşlerine de yer verilmiştir. Eserde, usul kitaplarının telifinde takip edilen mütekekkilim ve fukaha metodlarını birleştiren Şevkânî, çoğunluğunu Şâfiî mezhebine mensup hukukçuların oluşturduğu 300'e yakın âlimin görüşünü nakleder. Ancak bazan çok sayıda müellifin adının bir arada zikredilmesi ve önem arzetmeyen görüşlere yer verilmesi eserden istifadeyi güçleştirmektedir.

Bazı âlimlerce *el-Bahrü'l-muħîl*'in iyi bir özeti kabul edilen *İrşâdü'l-fuhûl*'ün temel kaynakları arasında Gazzâlî'nin eserlerinin yanı sıra Râzî'nin *el-Maħşûl*'ü, İbnü'l-Hâcib'in *Muħtaşarü'l-Müntehâ'sı* ve Bedreddin ez-Zerkeşi'nin *el-Baħrû'l-muħîl*'i sayılabilir. Hint yarımadası âlimlerinden Sıddîk Hasan Han'ın "İslâm'da benzeri yazılmamış bir kitap" olarak değerlendirdiği *İrşâdü'l-fuhûl*, fıkıh usulüne dair daha sonraki kitaplar için ilham kaynağı olmuş ve özellikle XIX. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan yenilikçi hareketlere ilmi ve fikrî bir zemin teşkil etmiştir.

Sıddîk Hasan Han *İrşâdü'l-fuhûl*'ü özetlemiş ve eserine *Huşulü'l-me'mûl min 'ilmi'l-uşûl* adını vermiştir (İstanbul 1296). İslâm dünyasının muhtelif bölgelerindeki eğitim kurumlarında ders kitabı olarak okutulan *İrşâdü'l-fuhûl*'ün çeşitli baskıları yapılmıştır (Kahire 1327, 1347, 1349, 1356, 1928, 1930, 1937; nşr. Ebû Mus'ab Muhammed Sa'd el-Bedri, Beyrut 1412/1992). Son neşirde âyet, hadis, sahâbeye ait haberler, şiir ve atasözlerine dair indeksler bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Ali Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl* (nşr. Ebû Mus'ab Muhammed Sa'd el-Bedri), Beyrut 1412/1992; Sıddîk Hasan Han, *Huşulü'l-me'mûl min 'ilmi'l-uşûl*, İstanbul 1296; a.m.f., *el-İktid li-edilleti'l-ictihâd ve't-taklid* (*Mezheplerin Doğuşu ve İctihâd Tartışması* içinde, trc. Şükrü Özen), İstanbul 1987, s. 305; Serkis, *Mu'cem*, II, 1160; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 818; Ahmed Mahmûd Subhî, *ez-Zeydiyye*, Kahire 1404/1984, s. 540; Abdülvehhâb Hallâf, *İslâm Hukuk Felsefesi: İlmü usulü'l-fikh* (trc. Hüseyin Atay), Ankara 1985, tercüme edenin girişi, s. 176-177; Abdullah Muhammed el-Habeşi, *Meşâdirü'l-fikri'l-İslâmî fi'l-Yemen*, Beyrut 1408/1988, s. 184; Abdülganî Kâsım Gâlib eş-Şereci, *el-İmâmü's-Şevkânî hayâtühü ve fikrühü*, Beyrut 1988, s. 195; Hayreddin Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi*, İstanbul 1989, s. 313; Şâban Muhammed İsmâil, *el-İmâmü's-Şevkânî ve menhecühü fi usulü'l-fikh*, Devha 1409/1989, s. 34; Hüseyin b. Abdullah el-Ömerî, *el-İmâmü's-Şevkânî ra'idü 'aşrih*, Beyrut 1411/1990, s. 166-261.

KÂMİL YAŞAROĞLU

İRŞÂDÜ'S-SÂRİ

(إرشاد السارى)

Kastallânî

(ö. 923/1517)

tarafından yazılan
Şahîh-i Buhârî şerhi
(bk. el-CÂMÎÜ'S-SAHİH).

İRTİCA

(الارتجاع)

Türk siyaset literatüründe önceleri geriye dönüşü, daha sonra bilhassa mevcut düzeni dinî esaslara dayandırmayı amaçlayan düşünce ve eylemler için kullanılan bir terim.

Arapça'da "geri dönmek, iade etmek, talep etmek" gibi anlamlara gelen irticâ kelimesi, sosyal hayatın çeşitli alanlarında hızlı değişmelerin yaşandığı XX. yüzyıl Osmanlı dünyasında "düşünce ve hayat tarzında yenileşmeye karşı olma, eskiye dönmeyi isteme" mânasında ve daha çok küçümserme ve kınama içeren bir